

בע"ה

שבת א' הכהן רפפורט

בע"ה

כ"ב אייר ל"ו למב"י תשע"ה

שליטה כוונה ופעולה במלאכות שבת

לקט מקורות לשיעור בכנס ניצוצות הארבעים ותשעה - אדם ומכונה

1

• שו"ת אגרות משה אורח חיים ד, ס

מלאכה הנעשית בשבת ע"י שעון שבת בעה"י כ' טבת תשל"ז.

הנה בדבר שע"י חשמל (ענין העלעקטרי) אפשר ע"י מורה שעות הנעשה לכך שיעמידנו בע"ש = בערב שבת = באופן שיתחיל לבשל

5

למחר ביום השבת כשעה לפני זמן האכילה, הנה לענ"ד פשוט שאסור להתיר זה דהרי ע"י מורה שעות כזה יכולים לעשות כל

המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטעריס) ואין לך ולזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים

היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה, וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל

10

מלאכה הנעשית בשביל ישראל מצד אמירת הישראל וכ"ש מצד מעשה הישראל. ול"ד למה שמוותר להעמיד קדרה ע"ג האש אפילו

רגע אחת קודם השבת שיתבשל בשבת ולא אסרו רבנן כשליכא השש התוי בשבת דף י"ח ע"ב, דהוא משום דכל מלאכה דעושה

האדם במלאכת בשול הוא העמדת הקדרה ע"ג האש דבעצם הבשול אינו עושה האדם, ולכן בהעמדתו הקדרה ע"ג האש בע"ש

הוא כגמר האדם כל מעשיו במלאכה זו דבשול ולא שייך לאסור על מה שעושה שוב האש, אבל היכא שעדיין לא שייך להחשיב

כנעשה המלאכה כהא דהעמיד בע"ש את המורה שעות שיותהל המלאכה דוקא בשעה פלונית בשבת זה הרי לא נעשה בהמלאכה

20

עדיין כלום מבע"ש, שאין להתיר מצד זה.

• בבא קמא ס, א

ת"ר: ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלבוי כדי ללבותה - חייב, ואם לאו - פטור. אמאי? ליהוי בזורה (לחייב משום מלאכה שבת אף על

25

פי שהרוח מסייעתו כשהוא מגזיה התבואה ברחת שקורין פלי"א) ורוח מסייעתו... רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו - ה"מ

לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה (נתקיימה מתשבתו לניחא ליה כרוח מסייעתו), אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא

בנוקין פטור.

30

רא"ש ה, יא

ולא אמרינן [אף על פי] שסייעו הרוח בעשיית האש הוא עשהו לבדו מידי דהוה אזורה ורוח מסייעתו לחשבי' ליה כאילו עשה המלאכה לבדו. להתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אף על פי ללא הוא גרמא בעלמא כהכי חייבה תורה כיון למלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח. אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנוקין פטור:

35

• שבת קכ, ב

הכא נמי: כתיב לא תעשה [כל] מלאכה - עשייה הוא דאסור, גרמא שרי!

• שולחן ערוך אורח חיים רנב, ה

ומותר (לתת המים לתוך רחיים של מים, סמוך להשיבה. הגה: ולא חיישין להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש (כ) להשמעת קול (טור ותוספות והרא"ש פ"ק דשבת, וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת והגה"מ פ"ו ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל ואגור)

40

45

מגן אברהם

(כ) להשמעת קול - ואיכא זילותא דשבת ואם הרחיים של עכו"ם פשיטא דשרי ליתן לתוכה מצע"י ואם הישראל נותן לעכו"ם החטים מע"ש אפי' העכו"ם טוחנן בשבת שרי כמ"ש ס"ב ובלבד שלא יעמוד הישראל אצלו

דלא מיחזי כשולחו וכמ"ש ס"ס ק"ז אבל אם השע' לריכה לכך כגון סמוך לפסח רשאי הישראל לשמור הרחיים שלא יתחמץ דהא שבות דשבות היא

אפי' נותן הישראל להרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחון ברחיים של יד וכ"מ בתוס' דף י"ח ד"ה ולימא מר כו' דטעמא דכ"ז דגזרינן כו' וק' דמ"מ קשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה אלא ע"כ אפי' נתנו

בשבת ליכא חיוב חטאת וכ"כ הסמ"ג וסמ"ק בהדיא (וע' בתוס' ספ"ק דע"א מיהו ממ"ש סי' ט"ז גבי מנוד' בשם התוס' משמע דחייב חטאת

בדבר לאתי ממילא וכ"פ התוס' במנחות דף נ"ו דומיא למדביק פת בתנור ונאפה) וכ"מ בפ"ח ברמב"ם א"כ כשאומר לעכו"ם ה"ל שבות דשבות

ונאפה) וכ"מ בפ"ח ברמב"ם א"כ כשאומר לעכו"ם ה"ל שבות דשבות

50

55

ברחיים, לניהול ההתניה לתוך הרחיים לא עביד מידי והטחינה היא על ידי המים, מכל מקום כיון למיד בשעת נתינת החטים המים טוחנים, חייב:

דומיא למדביק כו'. שנראה מדברי התוספות שם לאפילו לא היפך הפת ולא עשה שום דבר צפת משעה שהדביקה, אף על פי שנאפה ממילא מכל מקום חייב:

50 **אם כן כשאומר לעכו"ם כו'.** מן מה שכתב ועיין בתוספות בסוף פרק קמא לעבודה זרה כו' עד אם כן כשאומר כו', הוא כעין הגהה כדרכו, אבל העיקר נראה בעיניו כמו שכתב תחלה, דברחיים ליכא איסור כמו שמשמע מדברי תוספות לשבת דף י"ח, והעיקר שמלא כן להדיא בסמ"ג וסמ"ק. וכל הראיות שהביא שנראה להתוספות סבירא להו דחייב ברחיים, לא נמצא הדבר מפורש, ויש סברא לחלק בין רחיים, על זה כתב **55** אם כן כשיאמר לגוי הוי שבות לשבות, דהא אפילו עביד ישראל אין בו אלא שבות:

• **שולחן ערוך אורח חיים שבת, מה**

ואסור להוציא דם מהמכה,

אבן העזר

...אך דנראה לעניות דעתי מטעם אחר דלהעמיד עלוקה אסור מן התורה משום דקשיא לי אהא דאמרו (שם) מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת והא קיימא לן בחושן משפט סימן שצ"ד סעיף ג העמיד בהמת חבירו על גבי קמת חבירו אפילו ברשות הרבים חייב נזק שלם, דהוי מזיק בידים, וכיון דלענין חיזוק מקרי מזיק בידים ולא **65** גרמא א"כ אמאי שרי לעשות כן בשבת.

ואין לחלק בין ענין נזיקין ובין לענין מלאכה, דהא אגן איפכא שמעינן והוא בש"ס בבא קמא פרק הכונס (ס, א) גבי אש שאין יכול להבעיר מעצמו ורוח הבעירתו פטור, ופריך מאי שנא מזורה ורוח מסייעתו דחייב בשבת, ומשני רב אשי שם הני מילי לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא. והכי קיימא לן כרב אשי (עיין ש"ך חו"מ סימן תיח ס"ק ד) ועל כן קיימא לן בחושן משפט סימן קנ"ה סעיף ל"ד בזורה גורנו ורוח מוליך המזיק חבירו פטור, שהרוח הוא שהוליד ע"ש. הרי אף דלענין חיזוק פטור אפילו **70** הכי בשבת הוי מלאכה לחייב. וא"כ בהעמיד בהמת חבירו על גבי קמת חבירו דחייב לענין חיזוק במזיק בידים, קל וחומר דלהוי מלאכה בשבת.

ועל כרחק צריך לומר דלענין נזיקין הכל תלוי אי ברי הזיקא אי לא לכן בהעמיד בהמתו על גבי קמת חבירו חייב משום דברי הזיקא, ובזורה ורוח מסייעתו פטור. אבל בשבת הכל תלוי במלאכת מחשבת – על כן בזורה ורוח מסייעתו דמחשבתו לברר מתוכו הפסולת, ונעשית מחשבתו, אף שהרוח מסייעתו חייב, דהא נעשית המלאכה על ידו. אבל בהעמיד בהמתו על גבי מחובר, דאין כוונתו ומחשבתו

דשרי במקום מלוא כמ"ש סי' ש"ז ס"ה וכ"ש היכא דלא א"ל כלל רח יוסב ומשמר ועססי' ש"ז:

מחצית השקל

(כ) **להשמעת קול כו'.** וכן משמע בתוספות כו'. אליע הסוגיא ושבת יז, **5** ב, תנן בית שמאי אומרים אין שרין דיו כו' אלא כדי שישורו מבעוד יום כו', אין פורסין מלודות חיה כו' אלא כדי שילודו מבעוד יום, ובית הלל מחיירים. תנו רבנן [אם ית, א] מניחים מוגמר תחת הכלים ומתגמרין והולכין כל היום, ומניחין גפריית תחת הכלי ומתגפרין והולכין כל השבת. אין נותנים חטים תוך הרחיים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. **10** ושאל הש"ס מאי טעמא אסור ברחיים, ואמר רבה מפני שמשמעת קול. אמר ליה רב יוסף, ולימא מר משום שציתת כלים, דתניא ובכל אשך אמרתי אליכם תשמרו [שמות כג, יג] לרבות שציתת כלים. אלא אמר רב יוסף משום שציתת כלים. ופריך, מוגמר וגפריית מאי טעמא שרי, ומשני דמנח אארעא צלי כלי, וליכא משום שציתת כלים. ומסיק, דבית הלל לית להו שציתת כלים, וברייתא דובכל אשך כו' דאית לה שציתת כלים, בית שמאי היא. והקשו תוספות ד"ה ולימא כו', מאי פריך רב יוסף ולימא מר משום שציתת כלים, הלל עדיף לומר הטעם להשמעת קול ואתיא אפילו כבית הלל, מלומר משום שציתת כלים ואתיא כבית שמאי ולא כבית הלל. ותירלו דרב יוסף לא סבירא ליה כלל סברת השמענת קול, וניחא ליה **20** לומר משום שציתת כלים אף על גב דאתיא כבית שמאי דוקא, מלומר משום השמענת קול ואתיא אפילו כבית הלל. והקשו התוספות, דעל כרחק רבה לא סבירא ליה טעמא דבית שמאי דלומר כל הני דמתניחין שריית דיו ופריסת מלודות משום שציתת כלים, אלא משום גזירה דלמא יעשה בשבת גופה, דאם לא כן מאי איכטריך רב יוסף להביא ראיה דבית שמאי אית להו שציתת כלים מברייתא דובכל אשך אמרתי כו', הוה ליה להביא ראיה ממתניתין מדאסרו בית שמאי כל הני דקתני במשנה. אלא ודאי **25** דבהני דמתניתין יש לומר הטעם משום גזירה, עכ"ד הש"ס ותוספות. וקשיא למ"א, דאכתי לא איכטריך רב יוסף להביא ברייתא דובכל אשך אמרתי כו', אלא ממתניתין דלומר בית שמאי, ואי דמתניתין יש לומר הטעם משום גזירה, הא גם ברחיים יש לומר דלומר משום גזרה. על כל פנים יהיה טעמיה דבית שמאי או משום שציתת כלים או משום גזירה יש לאסור רחיים, דהא גם ברחיים שייך טעמא דשציתת כלים וטעם גזירה. אלא ודאי דברחיים ליכא איסור תורה אפילו נותן ישראל החטים תוך הרחיים בשבת, ולכן ליכא למגזר ערב שבת אטו שבת, דהוי גזירה לגזירה... **35**

מיהו ממה שכתבתי סימן שט"ז [כו'] בשם התוספות. שהקשו, לבית שמאי דסבירא להו אין פורסין מלודות אלא אם כן נלודו מבעוד יום, דגזר ערב שבת אטו שבת כנזכר לעיל, והא אפילו פורס מלודות בשבת ליכא איסור תורה, דהא בשעת פריסה אינו כל ולא עביד מידי. ותירלו, דחיישנין [שמא] בשעת פריסה יכנס חיה לתוך המלודה, דהוי איסור תורה. עכ"ד. **40** והא אפילו כהאי גוונא ליכא איסור תורה, דהא בפריסה ליכא איסורא, ומה שהחיה נכנסת לתוכה הא איהו לא עביד מידי, דהא החיה נכנסת מאליה, אלא על כרחק גם כהאי גוונא אסור מן התורה. והוא הדין

שפיר ילפינן לזורה ורוח מסייעתו שהי' במשכן וע"כ הי' מ"מ כנ"ל.
ממילא מוכח שנחשב האדם עשה המלאכה. דאל"כ אלא שנחשב
ממילא ע"י הרוח איך יועיל מחשבת האדם למה שנעשה ע"י הרוח
לשו"י מלאכת מחשבת. ואינו דומה לשנים שעשאו שהיו במשכן
ופטורין דלא מוכח משם דנחשב לגבי כל אחד שהוא עשה מלאכה
שלימה אלא שהנפעל מלאכה שלימה ומ"מ כיון שנעשית ע"י
שניהם כל אחד וא' פטור. אבל בנ"ד שבא ע"י רוח דלאו בר
מחשבת את"ל דלא נחשב כולו מעשה האדם לא הי' נחשב כולו
מלאכת מחשבת דמה שנעשה ע"י רוח לא מהני לזה מחשבת האדם
והרי הכלל שכל מה שהי' במשכן הי' נחשב מלאכת מחשבת ע"כ
גלי קרא דנחשב מעשה האדם.

• **שׁוֹת אַחֵזֶר ג, ס**

...והנה בעיקר הדין לגבי גרמא בשבת דעת האבן העזר
באו"ח בסוף סי' שכ"ח בנותן חטים לתוך רחיים של מים חייב
ולא כמו שכתב המג"א בסי' רנ"ד, וכל האחרונים השיגו על
המג"א על מה שהביא רא"י מדברי התוס' שבת י"ז. ודעת
האה"ע דחייב כמו שאמרו בב"ק דף ס' זורה ורוח מסייעתו דאף
דלנזקין הוי גרמא ופטור לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה
תורה, ומכ"ש מה שחייב בנזקין.

ולכאורה ד' האה"ע תמוהים מאי רא"י מזורה דזהו מלאכתו
כמו זורע ואופה וצד, אלא דגם ד' המג"א בסי' רנ"ד שהוכיח
מצידה אינו מובן, דשאני צידה דזהו מלאכתו, אבל ברחיים
של מים הא אפשר מלאכת הטחינה ברחיים של יד. ונראה
בדעתם דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת
אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא
מלאכת מחשבת והמלאכה מתעביד באופן זה חשוב מלאכת
מחשבת ועל כן גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך
הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מ"מ זוהי
מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ
בגרם כבוי שהוא בא במקרה ובכה"ג אמרינן לא תעשה כל
מלאכה, דגרמא שרי דבכה"ג לא חשוב מלאכה, אבל באופן
שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת.

אולם הרא"ש בב"ק ס' שם כ' דהתם מלאכת מחשבת אסרה
תורה, אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה
תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, מבואר דדוקא
בזורה שעיקר עשייתה כן, אבל לא בשאר מלאכות.

הנה דברי האה"ע הוא דוקא באופן דדרך המלאכה ברחיים
הוא ע"י גרמא, ומדמי לזורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה,
אבל במבעיר סתם שדרך המלאכה הוא בידים בודאי אינו
חייב משום גרמא,

על שום מלאכה רק שבהמתו תאכל ותמלא כרסה, ואין מחשבתו על
המלאכה כלל, לכן פטור, כיון דהוא אין עושה כלום וגם מחשבתו לא
היה על המלאכה כלל. ולפי זה נתברר בעלוקה פייאפקו דעיקר
מחשבתו שהעמידה כדי שתעשה חבורה באדם ושתמצוץ דמו
דמלאכה גמורה היא כדאיתא פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלג, ב)
שפיר נלמד בקל וחומר מזורה ורוח מסייעתו דפטורה בניזקין ואפילו
הכי חייב בשבת, קל וחומר לעלוקה דבכהאי גוונא ודאי חייב בניזקין,
כמו מעמיד בהמה על גבי קמת חבירו דהוי כמזיק בידים כמו
שכתבתי, מכל שכן דהוי מלאכה בשבת.

10...תו ראייה מדין עידה דסימן שט"ז דפסק הרמב"ם (שבת י כב) אם
הבחיל האדם את העבי ועמד בפניו עד שהגיעו הכלב ותפשו הכלב,
הוי עידה וחייב, עכ"ל. הרי אף דלא צודחו האדם רק הכלב חייב,
ועל כרחק משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והיינו כדפירשתי.
ומזה ראייה דלטחון חטים ברחיים של מים בשבת, אף שהמים טוחנין,
אף על פי כן אסור ליתן חטים לתוך הריחיים מן התורה, דהא אפילו
15 בניזקין כי האי גוונא בזורק של חבירו לריחיים וניזק – חיי דהוי כזורק
לתוך האש, וקל וחומר בשבת.

...וזה לא כמ"א (סימן רנ"ב ס"ק כ) שכתב שם דלא אסור רק מדרבנן
וע"ש, וזה אינו, דלכולי עלמא חייב מדאורייתא כטוחן ממש,

20 • **אגלי טל זורה, ד**

ובעיקר קושית הש"ס וליהוי כזורה ורוח מסייעתו. ק"ל דהא כן הי'
במשכן וכל שהי' במשכן חייבין עליו בשבת. ואין לומר דנילף מיני'
לנזקין דהא ממונא מאיסורא לא ילפינן. אך יש ליישב בפשיטות
עפ"י דברי תוס' שבת ג'. זה עוקר וזה מניח הי' במשכן ואעפ"כ פטור
מדכתיב בעשותה. וכן זאי' וזאי' הי' במשכן כגון שנים שנשאו את
25 הארון ואעפ"כ פטור ר"ש מקרא דבעשותה והיינו דלא ילפינן
ממשכן רק שכל מה שהי' שם חשוב מלאכה ומ"מ פטור שנים
שעשאו משום שלא עשה הוא כל המלאכה. והי' בזורה ורוח
מסייעתו יפטור דלא נחשב שעשה לבדו. וראיתי לרא"ש ז"ל [ב"ק
30 ס'.] שפי' בתירוץ הש"ס מלאכת מחשבת אסרה תורה. אעפ"י דלא
הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר
עשייתה ע"י הרוח עכ"ל. ומלשון בהכי חייבה תורה משמע דמוכח
מהכתוב דחייב וקשה מנ"ל הא דממה שהי' במשכן אין רא"י כלל.
ולרבי דמפיק ל"ט מלאכות מקרא דאלה הדברים (צו ע"ב) ניחא

35 דאי מפקת זורה חסר המנין אך לר' יהודה דמוסיף השובט והמדקדק
ולית ל' מנין וכן משמע בשבת ע"ד. דלאו כ"ע אית להו הא דרבי
קשה דמנ"ל לחייב הזורה. והנ"ל בזה דהנה הא דמ"מ אסרה תורה
הוא משום דבמשכן כתיב מלאכת מחשבת כמו שפירש"י חגיגה
י"ד ע"ב וז"ל דאילו מ"מ בשבת לא כתיבא אלא במשכן הוא
40 דכתיב ולפי שסמך ב' ויקהל פרשת שבת למלאכת המשכן אנו
למידין מלאכת מחשבת לשבת. וכיון דמלאכות שבמשכן היו מ"מ